

Çokuluslu Şirketlerin Tarıma Karşı Saldırısı

João Pedro Stedile*
Çev.: Ekin Kurtiç

Bu kısa metin uluslararası sermayenin, çokuluslu şirketler aracılığıyla tarım üzerine uyguladığı temel politikaları düşünmek ve tartışmak için hazırlanmıştır.

Kapitalizmin tarıma etki eden doğal işleyişinin bir mantığı vardır. Bu mantığı son dönemde finansal sermaye yönlendirmektedir ve bu sermayenin, yaşadığımız finansal krizle beraber iyice ortaya çıkan belirli özellikleri vardır. Kapitalizmin bu özellikleri tarım ve çiftçiler açısından birtakım sonuçlar doğuracaktır. Ayrıca bu sistemin anlamamız gereken çelişkileri de vardır ve bu çelişkilere müdahale edecek eylemler geliştirmemiz gereklidir.

Sermayenin tarım alanındaki hareketleri

Kapitalist üretim tarzının gelişimi birçok evreden geçti. 15. yüzyılda ticari kapitalizm olarak başlayan sistem, 18. ve 19. yüzyıllarda post-endüstriyel kapitalizme evrildi. 20. yüzyılda ise tekelci sermaye ve emperyalizm olarak gelişme gösterdi. Son yirmi yıldır da, kapitalizmin küreselleşmiş ve finansal sermaye tarafından yönetilen bir evresini yaşamaktayız. Bu evrede sermaye ve servet birikimi temelde finansal sermaye olarak, yani para biçiminde gerçekleşmektedir.

* Brezilya Via Campesina

Kapitalizmin içinde bulunduğu bu son dönemde finansal sermaye, endüstri, madencilik ve tarımda meta üretimini ve dünya çapında ticareti denetim altına almak zorundaydı. Bu bağlamda uluslararası finansal sermayenin tarımı denetim altına almasının çeşitli mekanizmaları adım adım geliştirildi.

Bunlardan ilki, finansal sermaye fazlasına sahip olan bankanın tarımla ilgili birçok sektörde iş yapan yüzlerce orta ve büyük boy şirketin hisselerini satın almasıyla başladı. Hisselerin çoğunun ele geçirilmesi ve tek elde toplanma süreci sayesinde bankalar tarıma etki etmeye başladılar. Birkaç yıl içinde sermayeleri finans sermayesi tarafından şırınga edilen bu şirketler tarımla ilgili farklı sektörleri (ticaret, girdi üretimi, tarım makineleri, tarım sanayi gibi) denetim hale geldiler. Bu sermaye tarımın dışında birikti; ancak tarım üzerinde uygulanır oldu ve bu durum da hakimiyet sürecinin hızını artırdı. Öyle ki, sadece tarım ürünleri sayesinde biriken doğal bir servet oluşumu sözkonusu olsaydı, aynı seviyede kontrole ulaşmak için uzun yıllar beklemek gerekirdi.

İkinci denetim mekanizması küresel ekonominin dolarlaştırılması süreciyle geliştirildi. Bu süreç, çokuluslu şirketlerin döviz kuru farklarından yararlanarak ulusal ekonomilere rahatça girmesini ve ulusal şirketleri satın almasını kolaylaştırdı. Böylece piyasalar, üreticiler, ticaret ve tarım ürünleri üzerinde hakimiyet sağlandı.

Üçüncü mekanizma DTÖ, IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar ve çok taraflı ticaret anlaşmalarının empoze ettiği kurallar sayesinde geliştirildi. Bu kurumlar, tarım ürünlerindeki ticaretin büyük şirketlerin çıkarlarını gözetecek şekilde yapılmasını normalleştirdi ve köle ruhlu hükümetleri bu ürünler üzerindeki ticaret engellerini kaldırmaya zorladı. Bununla birlikte dünyanın her yanında çokuluslu şirketler, ulusal pazarda tarım girdi ve çıktılarını koruyan ülkelere de girebilme olanağı buldular.

Dördüncü mekanizma ise banka kredileridir. Tarımsal üretimde gelişmekte olan tüm ülkeler endüstriyel girdilere daha da bağımlı hale gelince, üretimi finanse edebilmek için banka kredileri kullanmak zorunda kaldılar ve bu krediler de "endüstriyel tarım" denilen üretim tarzının taarruzunu finanse etmeye yaradı. Yani bankalar verdikleri krediler aracılığıyla dünyanın her yanına endüstriyel tarım metodunun girmesini ve hakim kılınmasını sağladılar.

Son olarak birçok ülkede hükümetler tarım piyasasını ve kırsal ekonomiyi korumak için geliştirilen kamupolitikalarını terkettiler. Piyasalar serbestleştirilirken, destekler yalnızca büyük sermayedar tarımın üretimine akıtıldı. Böylesi destekler vergiden muafiyet, gümrük vergilerinin indirilmesi, tarımsal sermayeye avantajlı faiz oranları uygulanması gibi yollarla gerçekleştirildi.

Son yirmi yıldan bugüne kadar uygulanan bu finansal sermayenin hakimiyeti mantığı sonucunda şu anda dünyada neredeyse tüm üretim ve tarım ticaretini 30 büyük çokuluslu şirket denetlemektedir.

Finansal sermayenin en son krizi

1990-2008 yılları arasında finansal sermayenin tarım alanında giriştiği taarruz, son dönemde ABD ve Avrupa'daki finansal kriz yüzünden daha da şiddetlendi. Bu kriz, uluslararası sermayenin periferi (çevre) ülkelerinin tarımsal ve kırsal ekonomileri üzerindeki hakimiyetini katlayarak artırmaktadır. Bunun birkaç nedeni var:

i) Kuzey yarımküredeki büyük ekonomik gruplar, dolara düşük faiz oranları (yılda %2 civarı) uygulanmadan ve döviz kurları dalgalanmadan önce kuzey yarımküreden kaçarak çevre ülkelere yerleştiler. Buralarda dalgalanmakta olan sermayelerini korumak için toprak, su ve tarımsal üretim gibi sabit mülklere yatırım yaptılar.

ii) Petrol fiyatlarındaki kriz ve bunun küresel ısınma ve çevre üzerine etkileri, otomotiv-petrol sanayi kompleksini agro-yakıtlara çok büyük miktarda sermaye yatırmaya itti. Özellikle de etanol için şeker kamışı ve mısır, bitkisel yağ için ise soya fasülyesi ve hindistan cevizi yağı üretimine hız verildi. Bu durum, finansal sermaye ve çokuluslu şirketlerin güneydeki tropik tarıma ciddi saldırılarını beraberinde getirdi.

iii) Üçüncü hareket ekonomik krizin sonucudur. Finansal sermaye güneyin tarım ve madencilik borsalarına yöneldi. Buralara yatırım yaparak vadeli işlem piyasalarında spekülasyonda bulunmak veya daha kolayca geleceğin ürünlerine dönüştürmek istedi. Sonuç olarak dünya borsalarında çokuluslu şirketler tarafından alınıp satılan tarım ürünlerinin fiyatlarında anormal bir yükselme kaydedildi.

Tüm bunlar sonucunda artık, uluslararası düzlemde tarım ürünlerinin ortalama fiyatının ortalama üretim maliyetiyle hiçbir ilgisi kalmamıştır. Fiyatları büyük şirketlerin spekülatif hareketleri ve tarım piyasalarında kurdukları oligarşik denetim belirlemektedir.

Çokuluslu şirketlerin ve finansal sermayenin tarım üzerindeki hakimiyetinde bugünkü durum

Şirketlerin tarım üzerindeki faaliyetlerinin sonucunda ortaya çıkan durumun incelenmesi gereken birçok yönü vardır. Bu yazıda sadece ekonomik yönü incelenecektir.

Tarım ürünlerinin üretimi ve dünya çapında ticaretinin denetimi- özellikle de tahıllar ve süt ürünleri gibi kayıtlı veya standardize olmuş ürünlerde- birkaç şirketin elinde birikmiştir. Bu şirketler tarımda kullanılan tüm girdi zincirine hakimdirler. Bu da bize sermayenin merkezileşmesi sürecinin hızlandığını gösterir. Günümüzde bir şirket ekonomideki belli ürün ve sektörlerdeki tüm üretim ve ticaret zincirini denetleyebilmektedir. Tarımsal girdi üretiminden (gübre, kimyasallar, zehirler, böcek ilaçları üretimi gibi), tarım makinaları, ilaçlar, melez ve genetiği değiştirilmiş tohumlar ve menşei agro-sanayi olan besin ya da kozmetik ürünü üretimi ve ticareti gibi her alanda bir tek şirketin hakimiyeti görülebilmektedir.

Aynı zamanda bir şirket içinde tarımsal ve ticari sermaye ile finansal sermaye arasında giderek artan bir bağımlılık ilişkisi doğmaktadır. Şu anda küresel düzlemde tarım ürünü ve girdisi fiyatları üzerinde neredeyse mutlak bir denetim vardır. Fiyatlar değer üzerinden temelleniyor ancak rekabet, oligopoli ve finansal sermayenin spekülasyonu tarafından belirlenen doruklara kadar çıkabilmektedir.

Şirketlerin tarımda uygulanan bilimsel bulgu ve teknolojiler üzerinde de hegemonyası vardır. Bu yüzden, endüstriyel tarımın organik olmayan girdilere bağımlı ve tarım-dışı teknolojik modeli empoze edilmektedir. Bu model tarımda üretim için yegâne, en iyi ve en ucuz model olarak sunulmaktadır. Bu gelişmelerle beraber aile çiftçiliğinin tarihsel teknikleri, gelenekleri ve ekolojik tarım gözardı ve yok edilmektedir.

Ayrıca şirketler doğa, genetik değiştirilmiş tohumlar, su ve biyo-çeşitlilik üzerinde özel mülkiyet hakkı geliştirmekte ve bunu empoze etmektedirler. Bununla beraber, dünyanın her bir yanında gıda ve hayvanların kayıt altına alınması ve standardize edilmesi gibi çok tehlikeli bir gidişat vardır. İnsanlık kendini artık şirketlerin kayıt altına aldığı "gıda" ile beslemek zorundadır. Gıda basit bir metaya dönüşmüştür, çokça ve hemen tüketilmesi gerekmektedir. Bunun yerel beslenme alışkanlıkları ve kültür üzerinde yaratacağı tahrip ile insan ve hayvan sağlığı üzerindeki riskleri saymakla bitmez.

Bütün bunlarla beraber, dünyada halkların ve ülkelerin gıda üretimi süreçleri üzerindeki egemenliklerinde ciddi oranda bir kayıp vardır. Toprak mülkiyetinin ulusal olmaktan çıkmasıyla şirketler, agro-endüstri, ticaret ve yeni teknolojiler ulusal egemenliği genel anlamda riske atmaktadır. Hali hazırda dünyada kendi halkının beslenmesi için gerekli gıdayı üretemeyen yetmiş ülke vardır. Ortaya çıkan yeni uluslararası işbölümü, güney yarımküredeki ülkelerin çoğunu artık kendilerini beslemek yerine hammadde olarak tarım ürünü ve maden ihraç etmeye zorlamaktadır. Ayrıca güneyde büyük toprak sahipleri ve hayvan üreticileri gibi

ulusal kapitalistler ile çokuluslu şirketlerin çıkarları arasında makyavelist bir işbirliği kurulmuştur. Bu ittifak, bütün güney yarımkürede endüstriyel tarımda kendini önce inanılmaz bir hızda empoze etti ve şimdi de toprak mülkiyetini şaşırtıcı bir şekilde tekelleştirmektedir. Köylü tarımını sürdürülebilir olmaktan çıkararak yok etmekte ve ülkelerimizi içeriden boşaltmaktadır. Bu tarım yönteminde yoğun olarak makina ve endüstriyel zehir kullanıldığı için emekçilerin barnamamasına ve kırsalın büyük göçler yoluyla terkedilmesine sebebiyet verilmektedir.

Bütün bu sosyo-ekonomik ve siyasi etkilerin yanında, büyük miktarda toprağa selüloz, tahta veya agro-yakıt üretmek üzere ökaliptüs, çam ve Afrika palmyesi gibi ağaçların homojen biçimde ekilmiş olması biyo-çeşitliliği ve yeraltı su seviyeleri gibi faktörleri tahrip ederek doğal çevreyi ciddi biçimde etkilemektedir.

Demokratik gibi görünen seçimlerle işbaşına gelmiş dahi olsalar hükümetlerin çoğu aslında paranın gücü ve medyanın her tür manipülasyonu tarafından yönlendirilmektedir. Bugün tarım politikaları bütünüyle çokuluslu şirketlerin çıkarlarına hizmet ediyor. Tarım ve gıda üzerinde devlet denetimi ve çiftçileri destekleyen, gıda egemenliği ve yerel çevre koşullarının korunması konusundaki kamu politikaları terk ediliyor.

Uluslararası sermayenin tarım üzerindeki denetimindeki çelişkiler

Günümüzde tarım, doğa ve tarım ürünleri üzerindeki iktidar tasviri herkesi endişelendirmektedir. Bu, uluslararası ve finans sermayeleri tarafından yürütülen öyle kuvvetli bir iktidar ki durumun tersine çevrilmesine ancak çok küçük bir ihtimal bırakabiliyor. Fakat yine de bütün bu sosyal ve ekonomik süreçlerle beraber sistemde çelişkiler de ortaya çıkıyor. Durumun düzeltilmesine yarayabilecek isyan, öfke ve ters etkilerin ortaya çıkmasına da bu çelişkiler yol açıyor.

a) Sanayi tarımcılığı tamamen, fiziksel-doğal limitleri olan, petrol, fosfor, potasyum, kalsiyum gibi dünya üzerindeki rezervlerinde kıtlık yaşanan kaynaklara ve kimyasal gübreler gibi girdilere bağımlıdır. Ayrıca sanayi tarımı orta vadede kısıtlı bir büyüme/genişleme potansiyeline sahiptir.

b) Gıdalar üzerinde, bazı şirketlerin hakimiyetinin olması, gıda fiyatlarının değerinin üzerine çıkmasına yol açmıştır. Bu durum da, kaynak ve gelir yetersizliği sebebiyle gıdaya ulaşamayanlar için açlığa ve halk isyanına neden olacaktır. Yani gıdanın basitçe kar oranlarına koşullu hale gelmesi, kısa vadede büyük sosyal sorunlara yol açacaktır. Çünkü yoksul olan ve açlık çeken halkın, ticari meta haline gelmiş olan gıdaların tüketicileri olmak için yeterli geliri olmayacaktır.

c) Sermaye; toprak, su, ormanlar ve biyoçeşitlilik ile temsil edilen doğal kaynakları kontrol etmektedir. Bu durum ülkelerin ulusal egemenliklerine etki etmektedir ve sadece çiftçi sektörünün değil, buna karşıt duran bir çok sosyal sektörün de tepkisine yol açacaktır.

d) Sanayi tarımcılığı, iş gücünden kısıntı yapmak ve büyük ölçeklerde monokültür tarımı yapmak formülü ile her defasında biraz daha fazla tarımsal toksik madde kullanımı gereksinimine dayanır. Bu da, her defasında halkın sağlığına zarar veren daha fazla kirletilmiş gıda üretilmesine yol açar. Bu durumda da, bilgiye daha fazla erişimi olan kentliler kesinlikle harekete geçecektir. Zengin halk şimdiden kendini korumaya başladı bile ve büyük süpermarket zincirleri organik tarım ile üretilmiş gıdaların tüketimini giderek artırmakta.

e) Büyük ölçekli üretim modeli, kırsal bölgelerdeki iş gücünü ihraç etmekte; dolayısıyla da büyük kentlerdeki çevre yerleşimlerin popülasyonu artmaktadır. Bu popülasyonların gelir ve iş alternatifleri yok. Bu da, sosyal eşitsizliğin artmasıyla beraberinde bir çelişki getiriyor.

f) Şirketler, transgenetik (genetiği değiştirilmiş) tohumlara dayanan tarım modelini genişletiyor. Ama aynı zamanda, bu konuda ihbarlar da artıyor ve transgenetik tohum kullanımının biyo-çeşitliliğin yok edilmesi, iklim değişikliği ve insan ve hayvan sağlığı üzerindeki riskleri hakkındaki bilgiler de giderek daha çok gün yüzüne çıkıyor.

g) Monokültürel sanayi tarımı, kaçınılmaz olarak biyo-çeşitliliği yok etmektedir. Biyo-çeşitliliğin yok olması da sistematik olarak yağış rejimini, iklimi değiştirmekte ve iklim değişikliğine katkıda bulunmaktadır. Bu çelişki, kentli halk için sürdürülemez bir hale gelecektir; onlar da bunun farkına varacak ve değişimi talep edeceklerdir.

h) Su kaynaklarının özelleştirilmesi, ister nehirler ister göller isterse yeraltı suları olsun, bu kaynakların düşük gelirli halk kesimi tarafından kullanımını kısıtlayacak ve büyük sosyal sonuçlar doğuracaktır.

i) Yabancı şirketler tarafından giderek daha çok toprak satın alınması ve böylece kontrolsüz şekilde ulusallığın yitirilmesi, beraberinde ülkelerin siyasi egemenlikleri üzerinde çelişkiler getirecektir.

j) Agro-yakıtların üretiminin genişlemesi ve bu üretimde sanayi tarımcılığının kullanılması, monokültür tarımcılığın, hidrokarbon kaynaklı kimyasal gübre kullanımının artmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda agro-yakıtlar küresel ısınma

ve karbon gazları emisyonu sorununa çözüm sunamamaktadır. Bu sorunun temel kaynağı, büyük şehirlerde, otomobil şirketlerinin kazançlarıyla beraber bireysel motorlu araç kullanımının artmasıdır. Ama agroyakıtların kullanımı gıda kıtlığına çözüm olmayacaktır. Tam tersine, biyo-çeşitliliğin yok edilmesi gibi etkilerinden dolayı, sorunu daha da derinleştirecektir.

k) Uluslararası iş ve üretimin bölümünün yeniden düzenlenmesi, güney yarıküre ülkelerini hammadde ithalatçısı haline getiriyor ve bu ülkelerin kendi halkları için iş imkanı ve gelir paylaşımını garanti edebilecek ulusal kalkınma projelerini sekteye uğrattıyor. Bu durum, kuzey yarıküre ülkeleri için de gelirin az elde toplanmasına, işsizliğe ve göçe neden olacaktır.

l) Finans sektörü ile ittifak eden tarım şirketleri, aynı zamanda süpermarket dağıtım zincirlerinde-örneğin Wal Mart, Carrefour gibi dünya oligopollerikonsantrasyon ve merkezileşmeye gitmektedir. Bu süreç, birçok küçük yerel bakkal ve dükkan sahiplerini yok edecek ve beraberinde hesaplanamayacak sosyal sonuçlar doğuracaktır.

m) Sanayi tarımcılığı, seri hayvan imalatçılığı ile en az zamanda en çok sayıda kesim yapmak için her defasında daha çok hormon ve sanayi ilacı kullanımına neden olmaktadır. Bu da, tüketicilerin sağlığı açısından çok ciddi sonuçlar doğurmaktadır.